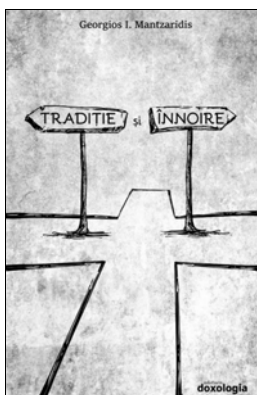

RECENZII

Georgios I. Mantzaridis, *Tradiție și înnoire*, traducere de Diac. lect. dr. Florin Toader Tomoioagă, îngrijitor de ediție Protos. dr. Nathanael Neacșu, Editura Doxologia, Iași, 2017, 281 p.

Omul este cea mai însemnată creatură a lui Dumnezeu, având întru sine, în permanență, dorința de nou. El este creat după „chipul și asemănarea lui Dumnezeu” (Fc. 1, 26), ceea ce îl face creativ și doritor de absolut. Creativitatea o dau în om facultățile sufletești, care sunt într-o continuă mișcare spre nou și desăvârșire. Însă facultățile sufletești trebuie să fie într-o strânsă legătură cu harul lui Dumnezeu, care nu face altceva decât să le pună în mișcare, în dorința lor de nouitate. Harul lui Dumnezeu nu este decât „dorul ascuns al inimii fiecărui om” (p. 9), care îi dă entuziasm, dorință de viață. Biserica Ortodoxă, prin Tradiția, slujbele, dar mai ales prin Tainele sale, nu face altceva decât să ipostazieze în mădularele sale harul necreat al lui Dumnezeu.

Cartea *Tradiție și înnoire* a profesorului Georgios I. Mantzaridis vine ca o binecuvântare, dar mai ales ca o luminare pentru creștinul ortodox de astăzi. Această carte dezbate probleme actuale cu care omul de obicei se confruntă, pornind de la cele economice, până la cele legate de mediu. Interesantă și surprinzătoare în această carte este combinația limbajului filosofic și empiric. Lucrarea este tradusă de Diac. lect. dr. Florin Toader Tomoioagă, care predă *Istoria și filosofia religiilor* la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea. Traducerea este impecabilă, având în vedere limbajul dificil și solicitant, care oscilează între filosofic și duhovnicesc. Îngrijitorul ediției este Protos. dr. Nathanael Neacșu, cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași.

Prefața acestei cărți este redactată de Starețul Mănăstirii Vătoped, Arhim. Efreim, care scoate în evidență necesitatea Tradiției în dobândirea harului necreat al lui Dumnezeu. Introducerea o face autorul, scoțând în evidență universalitatea Ortodoxiei ca îndumnezeire a omului și nu globalizarea sau secularizarea sa. Biserica se oferă omului în simplitate, fiind desăvârșită de smerenia Întrupării și Răstignirii lui Hristos. Aceasta se prelungește euharistic în cadrul istoriei, dând posibilitatea omului care renunță la el însuși de a pregusta Împărăția lui Dumnezeu încă din viața aceasta. Cartea este împărțită pe mai multe teme, care la prima vedere par a nu avea nici o legătură directă una cu alta; însă aceste teme se întrepătrund și dau un răspuns ortodox problemelor actuale.

Prima temă dezbate drumul omului de la premodernitate la postmodernitate, drum în care omul a pierdut tot ceea ce înseamnă tradiție și sacralitate; astfel a luat ființă protestantismul, iar anul acesta s-au împlinit 500 de ani de la reforma lui Luther. În încercarea omului de a atinge perfecțiunea, el își creează propriii idoli, „care dobândesc în cele din urmă un caracter religios (...); omul este direcționat mai mult către instinctele sale și evită calea ascetică a cunoașterii de sine și a luptei împotriva patimilor” (p. 24). Autorul scoate în evidență un lucru esențial, și anume că toate lucrurile făcute de om nu sunt diabolice, ci ele sunt umane, în măsura în care sunt folosite în slujba lui Hristos. Omul, ca ființă socială, nu se poate manifesta doar pe orizontală, pentru că are nevoie de verticalizarea orizontalității sau, mai bine zis, de transcenderea orizontalității. Misiunea Bisericii în acest proces este aceea de slujitoare, și nu de exercitare a autorității, căci „autoritatea constituie întotdeauna o ispită” (p. 25). Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă are o influență în viața societății, deoarece ea nu impune moduri de viață, ci își asumă și înnoiește toate formele vieții sociale în Trupul său.

Modernitatea, prin absolutizarea rațiunii, considerându-l pe om ca măsură a tuturor lucrurilor, l-a automatizat pe om, fapt ce orizontalizează omul în imediat. Pentru a intra în dialog cu modernitatea, teologia modernă a făcut diferențiere între termenii „individ”, „ipostas” și „persoană”, deși Sfântul Ioan Damaschinul este foarte clar atunci când spune: „Trebuie să se știe că Sfinții

Părinți au folosit termenul «ipostas», și «persoană», și «individ» pentru același lucru” (p. 33). Prin secularizare se dorește ruperea omului de Dumnezeu și de sine însuși; deși comuniunea îl caracterizează pe om ca persoană, modernitatea încearcă prin tot ceea ce are ea mai bun să-l rupă de această comuniune, care verticalizează orizontalitatea, nepermițându-i să rămână în imediatul cotidian. Ceea ce este interesant este faptul că tot știința, prin descoperirile din fizica cuantică, demontează sintagma că omul este măsura tuturor lucrurilor, ba mai mult, apropie știința de apofatismul ortodox.

Toată cunoașterea îl duce pe om spre simplitatea lui Dumnezeu, căci „ca început al tuturor celor existente, Dumnezeu nu trebuie să fie compus, ci simplu” (p. 45). Autorul demonstrează această simplitate a lui Dumnezeu prin citarea Sfinților Părinți. Această idee o găsim și la Paul Evdokimov, dar dintr-o altă perspectivă. Dumnezeu este simplu, deoarece le are pe toate și nu are nevoie de nimic. De fapt aici există un paradox pe care îl surprinde Sfântul Grigorie Palama: „Se înmulțește rămânând Unul și Se împarte neîmpărțit și Se împarte în mod felurit, fiind cu totul netăiat și rămânând neieșit din unitatea Lui, printr-o putere mai presus de ființă” (p. 47). Omul, fiind icoana simplității divine, este chemat din compusul său la simplitatea divină, pentru a deveni nemuritor prin harul lui Dumnezeu. Această schimbare nu este o pură teorie și este o chestiune noetică. Isihasmul tocmai acest lucru îl promovează, dorind ca sufletul omului să devină simplu și întreg, iar „trupul nu împiedică mișcarea omului către simplitatea divină” (p. 57). Prin rugăciunea inimii, pe care o promovează isihasmul, mintea umană, care nu este totuna cu rațiunea, este golită de orice gând pentru a fi umplută doar de Hristos, iar această minte coboară în inima omului și putem spune că locul de întâlnire al omului cu Dumnezeu este inima sa. Odată cu această unire, omul devine al lui Hristos și al adevărului.

Duhul moralei creștine stă în strânsă legătură cu felul în care creștinul se raportează la Dumnezeu. Observăm că astăzi libertatea, cel mai de preț lucru pe care Dumnezeu l-a dat omului, este trăită doar la nivelul orizontal, în imediatul simțurilor, acesta devenind din liber supus. Inclusiv teama de moarte îl face pe om rob, îndurând orice, numai ca să nu moară, precum surprinde

într-un pasaj Sfântul Ioan Gură de Aur. Autorul consideră că ținerea poruncilor lui Dumnezeu, pe care le rezumă la dubla poruncă a iubirii, sunt calea care duce la adevărata libertate. Această dragoste face credința lucrătoare și pregătește omul pentru diverse încercări și suferințe ale vieții. „Odată cu durerea suportată de om, pe care Dumnezeu o îngăduie, omului îi este oferită ocazia (...) de a depăși limitele convenționale ale suportabilității și puterilor sale și de a atinge, într-un mod negativ, hotarele veșniciei și atotputerniciei divine” (p. 71). Virtutea stă în strânsă legătură cu adevărul care este menținut fără știrbire de Biserică și de Tradiția sa, căci adevărul nu există pentru virtute, ci virtutea pentru adevăr. De aceea, nici o lucrare a lui Dumnezeu nu este în afara dreptății, chiar dacă Dumnezeu este iubire.

Modernitatea a creat restricții la nivelul gândirii umane, ne-maidându-i posibilitatea de a privi lumea dincolo de imediatul ei. Omul nu poate trăi ca un individ izolat, deoarece are nevoie de comuniune cu semenii săi și cu întreaga lume. El este chemat spre universalitate, iar această universalitate are un caracter ascetic și se realizează „în interiorul interdependențelor și influențelor reciproce, al îngrădirilor și posibilităților omului la toate nivelurile vieții sale” (p. 93). Chemarea omului spre libertate, prin autodeterminarea sa, arată că el nu este complet liber, atât timp cât va sluji trupului și nu semenului său, prin iubire. Pornind de la aceste lucruri, autorul dă o explicație crizei economice care a afectat în special Grecia. Consideră criza mai mult spirituală decât economică, pentru că persoanele scindate nu pot alcătui o comunitate unită. Autorul observă lipsa dragostei reale, prin alungarea lui Dumnezeu din societate, dar mai ales prin lipsa dragostei față de aproapele. Dorința de a avea, într-o societate bazată pe consum, creează lăcomie și incapacitatea de a-l mai privi pe celălalt ca chip al lui Dumnezeu. „Omul există fiindcă cumpără, are, consumă și se informează (...). Însă aceste opere și creații ale omului sunt obiectivizarea spiritului său și întemnițarea acestuia în ele” (p. 107). Prin ruperea de Dumnezeu, noi, ca persoane, nu intrăm în conflict numai cu semenii noștri, ci și cu noi înșine. *Motto*-ul acestei cărți, am putea spune, este un citat din Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Dumnezeu cel iubitor de oameni, pentru aceasta a devenit om, ca să unească cu Sine firea oamenilor și ca să o împiedice

să se poarte rău cu ea însăși sau, mai curând, pentru a nu fi în conflict cu ea însăși și divizată în ea însăși, neavând odihnă, din cauza mișcării instabile a voinței” (p. 106). Teologia ortodoxă cheamă omul spre trăire autentică pentru a putea înțelege viața, dar mai ales pentru a repara conflictul, atât interior, cât și exterior. Este nevoie de o voință puternică, ancorată în Dumnezeu, pentru a frâna trupul, în virtutea înțelegerii sufletului.

Înțelegerea sufletului aduce o coincidență a contrariilor, și anume, nebunia devine o virtute în Hristos, smerenia, în extrema ei, rămâne tot o virtute. Cu alte cuvinte, virtutea nu este tot timpul o cale de mijloc, ci poate fi și o extremă, dar o extremă care duce spre Hristos. Adevărul nu poate fi împărțit, el trebuie luat ca atare. Ereziile s-au născut „prin alegerea unui element distinct al adevărului teologic, izolarea și absolutizarea sa” (p. 118). Ceea ce este important de înțeles este faptul că nu putem privi lucrurile doar dintr-un unghi, ele trebuiesc privite în ansamblu și în legătură strânsă cu Hristos. Virtutea se poate foarte ușor împleni cu răutățile din vecinătatea lor. Spre exemplu „cu iubirea de străini se împletește lăcomia, cu dragostea curvia, cu discernământul viclenia, cu blândețea perfidia și lenevia, cu tăcerea înfumurarea pedantă” (p. 129). Însă există și latura cealaltă, în care patimi, precum mânia sau ura, atunci când sunt îndreptate împotriva răului, se împletesc cu virtutea. Autorul preia ideea lui Nikolai Berdiaev, din *Sensul Creației*, în ceea ce privește restaurarea omului, și anume că aceasta stă în strânsă legătură cu întreg cosmosul și a mediului înconjurător, iar păcatul ar însemna o dezordine cosmică. Într-o lume industrializată, în care se vorbește de o a treia revoluție industrială, se poate realiza imposibilul, și anume îndumnezeirea omului. Având în vedere că omul este o creatură a lui Dumnezeu, ar fi imposibilă îndumnezeirea sa, însă aceste granițe sunt rupte prin iubirea lui Hristos față de om. Astfel devine posibilă iubirea față de vrăjmași, devine posibilă minunea pe care o putem defini ca o realitate profundă care există dincolo de imediat.

Din iubire față de om, Dumnezeu l-a pus pe acesta administrator al tuturor lucrurilor create de El. Însă prin folosirea greșită a libertății, omul a căzut în păcat. Răul nu are un principiu sau ipostas ontologic, răul este lipsa binelui. Sfântul Maxim Mărturisitorul consideră răul lipsa rațiunii. Autorul remarcă un lucru esențial

în teologia ortodoxă, anume că diavolul nu este rău în ființa sa, considerând că „este părtaș la lucrarea divină făcătoare de ființă, dar se află într-o stare de abatere și acționează pentru abaterea și altor ființe raționale de la calea lor” (p. 154). Căderea omului în păcat a fost și la nivel ontologic, tocmai de aceea și restaurarea firii umane trebuia să fie tot la nivel ontologic, iar această restaurare are loc prin Botez, care nu înseamnă altceva decât nașterea de sus. Prin Botez, noul încreștinat moare și înviază împreună cu Hristos. Împăcarea lui Dumnezeu cu firea umană devine posibilă atunci când voința omului se unește cu rațiunea firii sale. Trebuie specificat faptul că răutatea duce la scindare și la despărțirea omului de el însuși și de tot ceea ce îl înconjoară.

Secularizarea și globalizarea aduc schimbări majore în viața omului, începând cu familia sa. Dacă familia tradițională era reprezentată de bunici, părinți și copii, azi familia nu înseamnă altceva decât părinți și copii. Autorul este curajos, dezbătând probleme actuale, fiind în ton cu descoperirile științifice și cu problemele familiilor moderne. Vorbește despre fertilizările *in vitro*, dar mai ales despre mamele surogat, astfel încât „copilul nu mai are doi părinți egali, ci poate avea până la șase părinți, cu roluri distincte (...). Poate avea o mamă biologică donatoare a ovulului necesar nașterii sale, o mamă care și-a asumat purtarea sarcinii, precum și o mamă socială care și-a asumat creșterea și educarea lui. În același timp, poate avea un tată biologic, care a dat materialul genetic necesar nașterii sale, un tată social care și-a asumat creșterea și educarea sa, dar într-o anumită măsură poate fi considerat tată și doctorul” (p. 174). Cultivarea conștiinței că fiecare om trebuie să respecte anumite norme este esențială pentru lumea în care trăim.

Lumea modernă încearcă să lupte împotriva poluării, prin tot felul de proiecte ecologice, însă prin acestea nu fac altceva decât să ștergă praful de suprafață, lăsând gunoiul înăuntru. Poluarea este cauzată de împătımirea omului. Dacă mintea rămâne înglobată în lăcomie și în iubirea de sine, proiectele ecologice sunt doar o chestiune de suprafață. „Gândurile bune promovează relații pașnice, influențează favorabil mediul înconjurător și definesc pozitiv situațiile” (p. 187). Omul trebuie să fie legat organic de întreg mediul înconjurător, deoarece tot ceea ce ne înconjoară este creația

lui Dumnezeu, de care noi trebuie să avem grijă, în primul rând pentru a nu o distruge. Din creație, omul Îl descoperă pe Dumnezeu, fiindcă toate lucrurile create au în ele rațiunea lui Dumnezeu.

Una din cele mai interesante teme pe care autorul le dezbate este legată de camătă, care a luat amploare în zilele noastre. Camăta este inumană, deoarece aduce multă nefericire, neavând mod de comparație. Majoritatea Sfinților Părinți vorbesc despre camătă ca fiind un păcat îngrozitor înaintea lui Dumnezeu, deoarece el creează sărăcie, dezordine, ducând chiar la suicid. Bani trebuie să fie folosiți spre beneficiul comun al oamenilor. Camăta vine în contradicție cu milostenia, iubirea de aproapele sau, mai bine spus, cu orice valoare creștină. Ea aduce îmbogățirea unora, folosindu-se de sărăcia altora și de nechibzuința lor. Autorul scoate în evidență un lucru esențial: „Pe pământ, dreptatea divină este pironită pe Cruce. Dar atât timp cât oamenii ignoră dreptatea răstignită și acționează exclusiv conform dreptății omenești, nu vor înceta să nedreptățească și să fie nedreptățiți” (p. 224).

Ultima parte a cărții este dedicată monahismului și rolului pe care acesta îl joacă în lumea contemporană. În monahism găsim, de fapt, creștinismul autentic, căci creștinismul nu este altceva decât isihie. În monahism nimeni nu are nimic al său, inclusiv starețul este slujitorul tuturor. „Comunitatea monahală acționează ca frățietate, care se îngrijește de acoperirea tuturor nevoilor duhovnicești și materiale ale membrilor săi. În cadrul obștii, munca este abordată și exercitată ca slujire a celorlalți” (p. 251). Credința este cea care dă imboldul acesta de a-i sluji pe ceilalți, în detrimentul propriei tale persoane. În acest climat al monahismului ortodox observăm că s-a dezvoltat și comunismul, care a preluat ideile monahismului, însă a scos afară din ele pe Dumnezeu. Acest lucru a transformat comunismul dintr-o grupare socială, într-o dictatură atee fără scrupule.

Cartea aduce un beneficiu teologiei, prin felul în care autorul abordează fiecare subiect în parte. Deși sunt teme multe și diverse, acestea sunt legate între ele, având același scop, indicând modul cum se poate realiza unirea omului cu Dumnezeu. Autorul afirmă „teologia care abordează prezentul din perspectiva veșniciei; lucrează și dialoghează în prezent prelungindu-se în veșnicie” (p. 270).

O astfel de carte merită citită nu numai de cei care studiază teologia, ci și de cei care nu o studiază, pentru a vedea poziția ortodoxă față de problemele actuale. Atunci când vrei să fii înțelept, trebuie să privești o problemă din mai multe unghiuri, pentru a putea găsi răspunsul cel mai plauzibil și cel mai apropiat de adevăr. Hristos rămâne adevărul, indiferent de evoluția tehnicii și a omenirii. El rămâne Același, așteptând raportarea noastră corectă la El. Cel mai simplu ar fi să spunem că Hristos așteaptă să răspundem iubirii Lui cu iubirea noastră.

Florin-Vasile MILIAN,
absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă
„Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea

Sorin Guia, *Discursul religios. Structuri și tipuri*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, 478 p.

În ultimii ani, interesul crescut față de studierea discursului religios s-a materializat în apariția unor lucrări noi, în susținerea unor teze de doctorat și în publicarea de studii incluse în volumele unor manifestări științifice organizate de marile centre universitare. O astfel de lucrare este cea realizată de universitarul ieșean Sorin Guia, *Discursul religios. Structuri și tipuri*, apărută în 2014, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Structurată în cinci capitole, la care se adaugă bibliografia generală și anexele (constituite într-un corpus de texte religioase, variate din punctul de vedere al structurii și tipologiilor discursive), cartea de față este o sinteză a discursului religios românesc, construită dintr-o perspectivă dominant diacronică, fiind analizate și observate strategiile discursive și tipurile de discurs religios, de la începutul secolului al XVII-lea, până la predica contemporană.

Autorul își propune realizarea unei lucrări care să sintetizeze modalitățile de descriere a discursivității religioase, dar și observarea, analizarea, înțelegerea și transmiterea modalităților specifice prin care acest tip de discurs se edifică.

Capitolul consacrat terminologiei este focalizat asupra prezentării noțiunilor teoretice care au servit descrierii acestei teme (definiții și concepte fundamentale utilizate în pragmatică și retorică), asupra modurilor de discurs dominante și plasării lor în funcție de tipul de discurs pe care le utilizează.

Dacă o etapă importantă a cercetării a fost dedicată analizei și interpretării elementelor corpusului constituit (capitolele al II-lea și al III-lea), concomitent, au fost studiate particularitățile de construcție ale discursului religios românesc și dinamica acestuia (capitolul al IV-lea). Perioada de timp la care se referă cercetarea atrage atenția prin întinderea ei (de la Mitropolitul Varlaam, la Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania) – aspect care implică, în mod necesar, și o mare varietate stilistico-retorică.

Referirile la discursul religios, prin punerea accentului asupra structurii acestuia și a tipurilor de cuvântări religioase, sunt completate de descrierile privitoare la structura și dinamica acestui tip de discurs. În acest sens, textele reprezentative selectate (unele dintre ele incluse în anexe) au fost supuse unor examinări analitice sau sistematice, în raport cu tipurile de discurs, cu evidențierea diferențelor de optică, în funcție de orientarea pragmatică a actanților de discurs.

Pe parcursul lucrării, autorul acordă o atenție sporită elementului persuasiv (pornind de la pragmatica argumentării), prezentării discursul religios în funcție de performanța comunicativă. Pornind de la retorica și pragmatica modernă, autorul conchide că și în discursul religios situația comunicativă se schimbă în funcție de natura auditoriului și de contextul situațional, că locutorul unui astfel de discurs are o performanță comunicativă în funcție de natura auditoriului, dar ține cont și de constrângerile generice specifice acestui gen de discurs (raportarea la învățăturile biblice și dogmatice etc.), care, în schimb, îi oferă specificitatea, solemnitatea și îi conferă legitimitatea.

Prin analiza de factură lingvistică, autorul evidențiază proprietățile discursive (retorice, pragmatice, expresive) ale cuvântărilor religioase: organizare structurală, strategii de argumentare, mărci de afectivitate în procesul de construire a mesajului, mărci de raportare la textele canonice și de interacțiune cu receptorii. Teoria argumentării, care are un rol important în organizarea interpretării materialului (tipologia argumentelor invocate în sprijinul tezelor discursive, crearea solidarității cu așteptările auditoriului și tehnicile de persuasiune prin care se fixează relația interacțională dintre actorii comunicării religioase), dar și analiza pragmatilistică (pentru evidențierea identității discursului din punct de vedere pragmatic și expresiv) reprezintă preocupările dominante ale cercetării de față.

Prin metodele utilizate, prin analiza și prezentarea sistematică a discursului religios românesc, prin perspectiva diacronică, care oferă cititorului o dinamică a strategiilor argumentative și a tipologiilor discursive specifice, prin claritatea observațiilor, prin modelele de predici incluse în corpusul de texte anexat lucrării

și prin obiectivitatea științifică a prezentării, lucrarea aceasta se constituie într-o contribuție importantă la literatura de specialitate, fiind utilă atât cercetătorilor din domeniile comunicării și analizei de discurs, lingviștilor și teologilor, cât și celor interesați de fenomenologia religioasă, în general.

Asist. asociat dr. Ana-Magdalena PETRARU
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

